Rolul componentei asertive în discursul polemic actual

CARMEN RADU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

Principala remarcă atunci când avem în vedere dinamica discursului polemic ar fi aceea că este semnificativă trecerea de la discursul polemic centrat pe forme extreme ale agresivității gen pamflet la un discurs polemic în care structura dialogică pamfletară ocupă o poziție marginală, extremă sau radicală, rolul central revenindu-i polemicii de idei. Înainte de toate se cuvine însă o scurtă clarificare teoretică, şi anume clarificarea diferențelor pamflet / polemică.

Pamfletul este o structură dialogică căreia i se ataşează întotdeauna atributul polemic. Toate încercările de definire a pamfletului l-au ataşat la forme satirice şi polemice. Polemica poate fi considerată o resursă a pamfletului, care s-a manifestat multă vreme în umbra ei până la definitivarea formei, polemica păstrând şi acum semnificația etimonului:

> „formă de discuție sau confruntare de opinii opuse, asupra unui subiect de actualitate, uzând de o dezbatere aprinsă, chiar violentă„„războinică" a preopinenților (polemikos = relativ la război)" (Munteanu 1999: 116-117).

Polemica de idei a apărut datorită limbajului articulat şi psihologiei mentale a omului primar, iar scrisul şi presa au numit pamfletul polemic. Polemica îşi are originea în morală, care devine fundamentul ironiei, elementul esențial şi regularizator al polemicii.

Pamfletul devine fie o formă literară în care polemica este implicată în motivația internă a textului şi în subiectivitatea pamfletarului sau expresia unui cadru instituționalizat, antrenând forțe opuse, din care una învinge datorită abilităților manifestate în domeniul artei pamfletului polemic.

Structura actanțială a polemicii explicite ține de un dat contextual, pragmatic, în care discursul polemic este repartizat celor trei roluri: polemistul, ținta şi publicul, toți trei fiind marcați în textul polemicii (primii doi ca destinatari expliciți, ultimul implicit, ca martor imparțial).

Polemica implicită este centrată pe un dat argumentativ intradiscursiv, care vizează convingerea publicului prin contrazicerea sau anularea țintei.

Aparent, pamfletul este polemica în mod particular violentă, chiar explozivă. Însă nu orice polemică se termină într-un pamflet, în schimb aspectul polemic este implicat în orice pamflet. În cazul polemicii de idei intervine o strategie de luptă, în timp ce pamfletul este o structură textuală ce are un creator individual. Polemistul„fixează norme, condiții, stabileşte scheme de dezbatere şi uneori mijloacele şi tonul" (Munteanu 1999: 121), iar pamfletarul este„animat de un imperativ al forului său interior" (idem), solicitat de patos agresiv. Polemica demonstrează, desfăşoară o dezbatere de idei şi are ca scop impunerea unei opinii prin argumentație; pamfletul cataloghează, demolează chiar opinia publică în procesul de activare a conştiinței receptorului. Polemica generalizează o stare, pamfletul în schimb instaurează o reducție, particularizându-şi obiectul până la nivelul unui individ, traducând o reacție imediată şi o sancțiune a unei situații ce ține de domeniul evidenței. Polemica aduce în lumină o problemă majoră a societății, simulând o dialectică şi un proces judiciar.

BDD-V3940 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

Polemica are diferite grade de intensitate (poate fi defensivă, se poate încheia cu acceptarea opiniei preopinentului sau cu inversarea rolurilor agent/ pacient), dar pamfletul este situat în faza extremă a polemicii incisive şi violente. Astfel, polemica face uz de arme precum demonstrația, eseul, controversa, dilema, raționamentul, analiza sau sinteza, pe când pamfletul apelează la deconstrucție, demolare, caricatură, şarjă, sarcasm, invective, fiind nu o polemică de idei, ci de persoane.

Există patru principii care definesc o strategie polemică[1]:„a vorbi cu adevăr şi sinceritate”„a vorbi cu discreție, evitând scandalul”„a avea ca obiect doar erorile şi nu lucrurile sfinte” şi„a avea în inimă dorința salutului celor contra cărora se vorbeşte”.

Mobilul în jurul căruia ia naştere o polemică şi care constituie obiectul polemicii este un adevăr, un cuvânt-cheie ajuns în situația de criză. Tipul de polemică rezultă în funcție de depărtarea sau apropierea de acest obiect al polemicii.

Depărtarea polemicii de obiect, însoțită de„pervertirea” metodelor polemicii (prin intermediul calomniei, minciunii, înjurăturii, sofismului sau pamfletului trivial) duce la discreditarea relației polemice, a raporturilor dintre actanți, la acest nivel putînd fi observată foarte bine granița pamflet/ polemică. Se poate ieşi din polemică în diferite moduri: prin reducția polemicii din structură dialogică la monolog, impusă de celălalt ca formă de constrângere, ignorarea ideilor adversarului, reluarea argumentelor interlocutorului pentru a le reîntoarce împotriva lui, creând scindarea argumentelor sale, îndoiala.

Polemica denotă deci un schimb verbal, adică un ansamblu de cel puțin două texte care se confruntă şi se afruntă, texte ce aparțin celor doi parteneri, egali atât în punctul de pornire, cât şi în cel de ieşire din polemică, în motivația polemicii şi în finalitatea ei, care aleg şi mânuiesc aceleaşi instrumente (probele scrisului polemic); pe când pamfletul este

> „o elaborație asumată de un scriitor, o literatură angajată, de atitudine combativă şi critică, o literatură ficțională (imitație artistică mediată de un limbaj specific), o literatură subiectivă (angajează experiențe, temperamente, istorie personală, în raport cu marile probleme umane), o literatură organizată după anumite proprietăți (retorice, formale, semantice, pragmatice) aflate în diferite grade de reprezentare în text.” (Munteanu 1999: 313)

Pamfletul are ca trăsături generale scurtimea textului, concizia ideilor, economia mijloacelor lingvistice, eficacitate asupra cititorului, adecvarea subiectului la cotidian, spirit incisiv/ combativ/ dinamitard, neutralitatea declarat-afişată a pamfletarului față de ideologii/ grupări partinice, transparența dezvăluirilor, depăşirea articolului de ziar şi atingerea stadiului unei opere de ficțiune, aluzii, analogii, imitație, detaliu jurnalistic, „receptivitatea” la gustul pentru senzațional. Polemica depăşeşte granițele unui singur text şi textele ce fac parte dintr-o polemică pot face uz de următoarele procedee: ironie prin laudă perfidă (diasirm), citare, argumentare, folosirea mijloacelor celuilalt împotriva lui, tipuri de negație (totală, parțială, de echivalență sau de includere), epitetul eufemistic, metonimia, parantezele (prelucrare parodică a enunțului celui vizat), modalizatori conativi (acumulare de interogații/ exclamații afective), deictici de ilustrare, concluzivi şi de adiționare şi conectori fatici.

În termenii parametrilor discursivi opoziției pamflet/ polemică îi corespund noțiunile agresivitate/ asertivitate, tendința actuală şi recentă a discursului polemic fiind aceea de înlocuire treptată a componentei agresive cu cea asertivă. Pentru ilustrarea acestei componente asertive vor fi urmărite articole din presa românească care constituie

BDD-V3940 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

o fostă polemică de interes: cea declanşată de ajutorul oferit de autorităţile române trupelor NATO în intervenţia armată din Kosovo.

Existenţa unui termen precum cel de „agresivitate" nu poate fi concepută decât în opoziţie cu cel al „constructivităţii".

În limba română putem considera termenul ca având etimologie multiplă: fie provine din latinescul *aggredior* (= a merge către cineva, ceva, a se apropia de cineva cu un scop, asupra cuiva, a se adresa cuiva, a lua cu asalt, a încerca, a începe, a întreprinde), fie din latinescul *aggressio, aggressionis* (= atac, agresiune, asalt, lovitură, începutul unei cuvântări), fie din *aggressor, aggressoris* şi *adgressor* (= cel ce atacă, agresor, răufăcător, hoţ, tâlhar) sau de la *aggressus, aggressus* (= atac, întreprindere, început)[2].

Cu ajutorul formelor de agresivitate (verbală sau nu)[3] se exercită asupra unui individ sau asupra unui grup de indivizi o presiune care conduce în ultimă instanţă la îndepărtarea lor sau la supunerea acestora faţă de cei cu rang înalt sau faţă de norma grupului. Agresivitatea poate fi explorativă, din moment ce permite descoperirea punctelor slabe ale partenerilor sau poate fi educativă (agresivitatea morală)[4].

Agresivitatea verbală ia diferite forme, parcurgând un traseu de la degradare până la dezumanizare, implicând în acelaşi timp ameninţarea excluderii. Prin cuvinte pot fi create situaţii declanşatoare ale agresivităţii, se pot utiliza clişee verbale sau se pot chiar folosi nume de animale, atribuite unor defecte sociale sau corporale. Astfel de stimuli verbali determină o reacţie de răspuns, atât în cazul invectivei grosolane, cât şi în cazul tachinării glumeţe a partenerului/ partenerilor.

Cercetările asupra sistemului de comunicare şi asupra limbajului au demonstrat că există porţiuni din scoarţa cerebrală în zonele frontale unde cuvintele sunt elaborate şi păstrate, aflându-se totodată în conexiune activă cu formele gândirii. Aceste forme se interconectează la regiunile subcorticale, unde are loc procesul de integrare a stărilor afective. Stimularea acestor zone subcorticale

> „provoacă agresiuni neorientate, manifestate prin descărcări de afect, furie, mânie sau agresiune orientată sub formă de frică, fugă, supunere, etc. Cu cât zona de integrare afectivă se situează mai sus pe scara evolutivă a formaţiunilor corticale, cu atât aceste zone sunt răspunzătoare de stările diferenţiate de afectivitate, de trăire şi manifestare a actelor agresive cu caracter social." (Păunescu 1994: 36)

În relaţia agresivitate verbală/ agresivitate nonverbală, din punct de vedere al pericolului, balanţa se înclină în mod evident şi maximal în favoarea agresivităţii obţinute sau transmise prin intermediul cuvântului. Relaţiile mijlocite de cuvânt sunt pe departe mai sofisticate, mai ascunse şi uneori mai perfide decât cele exteriorizate prin acte, fapte sau impulsuri exprimate violent. Prin intermediul cuvântului se ating valori esenţiale ale fiinţei, se ajunge la degradarea personalităţii, atingerea reprezentării de sine, dizolvarea identităţii şi demnităţii, diminuarea sentimentului de a exista, deci cele mai importante şi necesare valori.

Cearta de tip verbal implică interactivitate conversaţională prin intermediul căreia se lansează presupoziţii, sunt respinse presupoziţii, se contracarează respingerea presupoziţiilor, întărindu-se presupoziţiile lansate anterior şi procesul prin intermediul căruia dezacordul apare, este tratat şi rezolvat, dar în acelaşi timp implică şi agresivitate.

Agresivitatea caracterizează activităţi similare denumite în termeni precum „dispută", „episod alternativ", „vorbire conflictuală", „asimetrie dialogată", „discordie verbală" şi „argument opoziţional"[5].

BDD-V3940 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

Dintre numeroasele încercări[6] de a defini agresivitatea verbală, următoarea este reprezentativă:

> „Agresivitatea verbală este o metodă de a câştiga un conflict prin inducerea suferinţei psihologice, prin atacarea imaginii de sine a celuilalt." (Devito 1995: 286).

Polemica de idei privitoare la intervenţia armată din Kosovo conţine articole ale lui Cristian Tudor Popescu din„Adevărul", adunate în volumul„România abţibild" din 2000 şi articolele lui Ion Cristoiu din„Cotidianul" (aprilie 1999). Aspectele implicate în polemică sunt multiple: faptul că România a pus la dispoziţia trupelor NATO spaţiul său aerian pentru o acţiune a acestora de bombardare a Serbiei, obiectivul NATO: pacea sau războiul?, trasarea sau nu a graniţelor ce separă vestul de est, graniţe trasate definitiv în opinia lui Cristian Tudor Popescu sau modul facil în opinia lui Ion Cristoiu în care România a oferit spaţiul său aerian spre survolare.

Dacă parametrul agresivităţii era unul opus termenului„constructivitate", parametrul asertivităţii este în mod direct asociat cu acesta.

Conform *Dicţionarului de Ştiinţe ale Limbii,* un act asertiv este un tip de act ilocuţionar prin care se exprimă idei, observaţii şi opinii, ce furnizează argumente în favoarea acestora sau se clarifică uzuri şi semnificaţii. Din acest punct de vedere articolele polemicii menţionate sunt tipuri de acte asertive:

> „Dincolo de obsesiile personale ale împăraţilor, preşedinţilor sau secretarilor de stat, imperiul există câtă vreme îşi extinde sfera de influenţă: când expansiunea a încetat, e semn că dispariţia imperiului nu mai e decât o chestiune de timp." (Popescu 2000: 80)

Caracteristică pentru actul asertiv este posibilitatea evaluării lui pe dimensiunea adevărat–fals (valoarea de adevăr):

> „S-au scos in schimb, la Braşov, la Piteşti, la Bucureşti, portrete cu chipul lui Nicolae Ceauşescu. 80.000 de oameni au scandat în faţa clădirii Guvernului: Cozma! Cozma!" (Popescu 2000: 71)

Performativele specifice acestui tip de acte sunt din clasa verbelor *declarandi:* „spun", „zic", „afirm", etc, dar există şi performative care marchează trăsături suplimentare ale forţei ilocuţionare (aserţiunea se referă la un aspect legat de interesele emiţătorului: „mă plâng de"; aserţiunea este raportată la restul discursului: „admit că", „deduc că"):

> „Până marţi, încă mai credeam că, escaladând conflictul cu Iugoslavia, NATO face o mare greşeală. Putem vorbi despre ce face NATO ca despre o greşeală atâta vreme cât considerăm că obiectivul ultim al Alianţei este pacea şi, deci, că mijloacele sunt inadecvate scopului propus. Or, marţi seară, am înţeles că NATO nu greşeşte, pentru că obiectivul său nu este pacea, ci războiul." (Popescu 2000: 73)

> „M-am întrebat, citind aceste fantasmagorii, ce fel de oameni erau cei care-i obligau pe ditamai scriitorii, mulţi dintre ei faimoşi pentru luciditatea cu care radiografiaseră în operele lor din perioada interbelică societatea românească, să scoată din reportajele lor orice referire cât de cât pământească despre URSS?" (Cristoiu 1999, (d))

Deşi actele asertive se realizează, de obicei, prin propoziţii enunţiative, afirmative sau negative, există şi posibilitatea realizării lor ca acte indirecte, prin propoziţii interogative (retorice). Şi propoziţiile exclamative pot exprima uneori acte asertive (1997: 71):

> „Dacă NATO e în slujba păcii, cum să refuze această şansă de a salva vieţi omeneşti?" (Popescu 2000: 73)

BDD-V3940 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

„Este împotriva oricărei minime raţiuni şi bunului-simţ să nu opreşti bombardamentele în aceste condiţii, fie şi numai pentru a da o şansă sutelor de mii de refugiaţi din Kosovo să se întoarcă acasă, nu să-i transporţi în… Cuba!" (Popescu 2000: 76)

„Când te oferi pe gratis, chiuind de bucurie că ţi se cere să te dezbraci şi să te laşi posedată, clientul nu catadicseşte să-ţi lase pe masă, la plecare, nici măcar un bileţel de mulţumire, d'apoi bani!" (Cristoiu 1999, (c))

În terminologia lui J. Austin (1962)[7], actele asertive se numesc acte expozitive; la J.R. Searle (1969)[8] ele constituie acte reprezentative (incluzând nu numai expozitivele, ci şi unele verdictive din clasificarea lui Austin) de tipul „consider că", „socotesc că":

„Pentru România, cred că poarta nici n-a fost deschisă vreodată cu adevărat. De ani de zile, era hotărât că vor intra Polonia, Ungaria şi Cehia. America n-a vrut să lase aceste ţări sub influenţă pur europeană, mai exact, germană. Adevăratul război politic la nivel înalt nu se duce între America şi Rusia." (Popescu 2000: 70)

Taxonomia actelor ilocuţionare a lui Searle conţine asertive, directive, comisive, expresive şi declarative. Prin asertive vorbitorul îşi asumă adevărul propoziţiei exprimate: afirmaţie, sugestie, laudă, plângere, cerere, raport. Asemenea acte ilocuţionare manifestă o tendinţă de neutralitate în ceea ce priveşte politeţea, ele aparţin categoriei colaboraţionale a funcţiilor ilocuţionare din clasificarea lui Leech. Cu toate acestea pot exista şi excepţii (de exemplu în cazul laudei). Din punct de vedere semantic asertivele sunt propoziţii.

„Un act asertiv este o uteranţă al cărei scop ilocuţionar este de a face ascultătorul să fie conştient că X (unde X reprezintă o propoziţie)." (Leech 1983: 115)

Distribuţia actelor de vorbire într-o discuţie e împărţită în opinii exprimate, argumentaţie şi asertivitate. Conform teoriei lui Eemeren şi Grootendorst (1984: 34), argumentaţia este un act ilocuţionar complex compus din „acte ilocuţionare elementare ce aparţin categoriei asertivelor".

În acelaşi timp asertivele pot avansa argumentaţie şi pot expune opinii:

„Totuşi, ţinând cont că ţara străbătută, URSS, se afla pe Pământ şi nu în Rai, populată de oameni şi nu de sfinţii Apostoli, mă aşteptam ca măcar un autor să noteze, fie şi în treacăt, c-a văzut pe strada de la periferie un muc de ţigară aruncat pe jos, sau c-a tremurat niţel din cauza frigului Siberian. Nici vorbă de asemenea notaţii normale, care, între noi fie vorba, n-ar fi dat prilejul nici măcar ruşilor de a se supăra. În reportajele despre URSS, toate cele văzute de autor conturau o lume ireală, întrecând-o în perfecţiune până şi palatul în care Ileana Cosânzeana îl aştepta pe Făt-Frumos." (Cristoiu 1999, (d))

Din teoria lui Searle[9] deducem că argumentaţia este alcătuită din acte asertive, dar că aceste acte asertive posedă o trăsătură adiţională care le distinge de alte acte asertive. Eemeren şi Grootendorst (1984: 96) demonstrează de asemenea ca persoanele care fac afirmaţii au „o obligaţie condiţionată de a apăra afirmaţia" respectivă sau opinia exprimată şi că această obligaţie este „o trăsătură generală a asertivelor". Conform teoriei aceloraşi autori putem distinge între acte asertive în care se dezvoltă un punct de vedere cu privire la opinia exprimată iniţial, acte asertive referitoare la o opinie subordonată şi acte asertive folosite în performarea unui act ilocuţionar complex de argumentaţie, toate cele trei tipuri apărând în articolele polemicii, cu precădere, totuşi, primul tip:

„Într-adevăr, cu mici excepţii, şi acelea stând sub semnul bâlbâielii, toate cotidianele sunt împotriva raidurilor aeriene asupra obiectivelor militare şi civile din ţara vecină. Presa noastră

BDD-V3940 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

independentă nu e însă altceva decât o oglindă a stării de spirit a societății românești." (Cristoiu 1999, (b))

Asertivitatea văzută ca activitate socială dezirabilă a cunoscut celebritatea la jumătatea anilor `70. Astăzi asertivitatea este o abilitate socială complexă ancorată într-un context social şi achiziția abilităților asertive poate contribui în mod esențial, dar incomplet la remedierea relațiilor interpersonale. La baza asertivității stau patru doctrine filozofice: raționalitatea, activismul social, relativismul etic şi pragmatismul.

Abilitatea de a performa într-un mod asertiv nu implică faptul ca un asemenea răspuns este întotdeauna opțiunea de preferat. Comportamentul asertiv în situații de conflict este nu numai potrivit, dar şi eficace. Primele definiții ale asertivității au pus accentul pe dreptul individului de a-şi exprima dorințele personale simultan cu respectarea drepturilor celuilalt. Asertivitatea impune imperative: „Exprimă-te direct!", „Foloseşte un ton ferm, dar respectuos!", „Menține contactul vizual!", etc. Comportamentul asertiv reprezintă abilitatea de a căuta, de a menține sau de a spori caracterul consolidat al unei situații interpersonale prin exprimarea unor sentimente sau necesitați atunci când o asemenea exprimare riscă pierderea caracterului consolidat sau intervin chiar măsurile opresive. Gradul asertivității poate fi măsurat prin eficacitatea răspunsului unui individ venit în sprijinul producerii, păstrării sau sporirii caracterului consolidat.

Asertivitatea este o abilitate ce se învață, nu o trăsătură a personalității ce se moşteneşte sau nu[10], are loc într-un context interpersonal şi este în acelaşi timp o abilitate expresivă, alcatuită din componente verbale şi nonverbale. Asertivitatea astfel definită presupune şi un factor de risc (fie presupoziția că se va produce o reacție negativă sau că nu va produce efectul scontat). Asertivitatea ca tip de comportament este supusă şi unor criterii precum cel al efectului, criteriul tehnic, criteriul cost/ beneficiu şi nu în ultimul rând cel cultural (Rakos: 290)[11].

Comportamentul asertiv este specific unei situații, este o aptitudine care se învață în întregime şi cuprinde un număr de clase de răspuns parțial independente. Patru clase de răspuns pozitive includ admiterea defectelor personale (autoexpunere), flatarea unei persoane şi raspunsul la acest act într-un mod asemănător, inițierea şi menținerea situațiilor interacționale şi exprimarea sentimentelor pozitive. Trei clase de răspuns negative sau conflictuale includ exprimarea unor opinii neobişnuite şi diferite, cererea schimbului comportamental al celorlalți şi refuzul unor cereri nerezonabile. Au fost astfel delimitate şi clase asertive de răspuns în funcție de inițiativa „asertantului".

Studii ale actelor asertive au identificat aptitudini asertive active (autoexpunere, solicitarea unor favoruri, manifestarea dezacordului, exprimarea sentimentelor negative şi pozitive) şi aptitudini asertive reactive (refuzul unor cereri, manifestarea solidarității față de dezacord, manifestarea solidarității față de exprimarea sentimentelor negative şi pozitive).

Asertivitatea a fost tipic conceptualizată ca un punct de mijloc situat pe linia continuă trasată între comportamentul nonasertiv (pasiv) şi cel agresiv. Asertivitatea corespunzătoare din punct de vedere social poate include elemente ale comportamentului agresiv şi submisiv.

Majoritatea încercărilor de a distinge între asertivitate şi agresivitate implică noțiunea de acceptabilitate socială. Asertivitatea de tip conflictual, spre deosebire de

BDD-V3940 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

agresivitate, respectă drepturile şi demnitatea celorlalte persoane prin uzul conţinutului verbal amiabil şi cu ajutorul atributelor vocale.

Se aşteaptă ca asertivitatea să producă relaţii puternice şi emoţii negative minimale, pe când predicţiile legate de agresivitate sunt în legătură cu relaţii cu o puternică încărcătură emoţională.

Asertivitatea de tip conflictual necesită apariţia unor categorii specifice de comportament social responsabil. R. Rakos (1993: 292) încearcă o schematizare a actelor obligatorii antecedente asertivităţii (emise înaintea comportamentului expresiv):

- Angajarea într-un comportament ascuns sau deschis pentru a determina drepturile tuturor participanţilor;
- Dezvoltarea unui repertoriu de răspunsuri verbale şi nonverbale intenţionat să influenţeze comportamentul ofensiv al celorlalte persoane, dar nu şi autoevaluarea calităţilor personale;
- Luarea în considerare a consecinţelor potenţiale negative pe care le pot experimenta celelalte persoane ca pe o funcţie a comporta-mentului expresiv.

Actele obligatorii posterioare asertivităţii (emise după comportamentul expresiv) sunt:

- Oferirea unei explicaţii scurte, oneste, dar neapologetică pentru comportamentul expresiv;
- Oferirea unei interpretări alternative şi care să clarifice în legătură cu comportamentul expresiv şi asigurarea unei comunicări empatice cu privire la implicaţii într-o încercare de minimalizare a mâniei sau afrontului adus celeilalte persoane ca o consecinţă a comportamentului expresiv;
- Protejarea drepturilor celeilalte persoane în cazul în care aceasta nu posedă abilitatea respectivă;
- Căutarea unui compromis reciproc acceptabil atunci când ambele părţi au drepturi legitime şi se află în conflict.

Asertivitatea este caracterizată prin avansarea atât a unui comportament responsabil corespunzător cât şi a unuia expresiv, pe când comportamentul agresiv implică numai exprimarea unor drepturi.

Toate aceste trăsături ale comportamentului asertiv sunt bine ilustrate în articolele care fac parte din polemica Kosovo, dar un rol important în stabilirea acestui comportament asertiv îl are aspectul extern polemicii scrise propriu-zise reprezentat prin talk-show-urile din acea perioadă. De altfel, comportamentul asertiv este unul complex ce se determină în situaţii complexe, uneori chiar extralingvistice şi nu poate fi determinat în întregime doar pe baza unor aspecte lingvistice limitate de tipul unor articole precum cele analizate. Totuşi există mărci textuale importante pentru stabilirea acestui comportament.

Afirmaţiile făcute la persoana întâi sunt relaţionate judecăţii asertive, pe când cele făcute la persoana a doua sunt specifice comportamentului agresiv:

> „Lucrând pe vremuri la o Istorie a literaturii proletcultiste, a trebuit să citesc tone de reportaje de călătorie ale scriitorilor români întorşi din excursiile organizate pentru ceea ce se numea cunoaşterea la faţa locului de unde veghea neobosită asupra întregii planete Steaua Roşie a

BDD-V3940 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

comunismului. M-a surprins în toate aceste producţii aşa-zis literare absenţa oricărei observaţii critice." (Cristoiu 1999, (d))

Asertivele din cadrul conflictului verbal cărora le lipseşte componenta directă sunt uşor de catalogat drept nonasertive, cele cărora le lipseşte respectul drept agresive şi cele cărora le lipsesc ambele drept pasiv-agresive; în acelaşi timp, cele cărora le lipseşte specificitatea pot fi reprezentative pentru toate cele trei tipuri.

Actele asertive care includ explicaţii, recunoaşterea unor sentimente, compromisuri şi laude au fost denumite „asertive empatice" (Rakos 1993: 296) şi se presupune că sunt la fel de puternice, dar uneori preferabile şi mai adecvate decât „asertivele standard". Actele asertive empatice sunt cele care provoacă mai puţină nemulţumire decât răspunsurile agresive, dar sunt la fel de eficiente ca şi acestea din urmă. Din punctul de vedere al simpatiei declanşate, pot fi comparate cu actele nonasertive, deşi sunt mai eficiente.

Persoanele care manifestă un comportament nonasertiv sunt ezitante atunci când încearcă un răspuns, ceea ce sugerează că o componentă importantă a asertivităţii este reprezentată de latenţa unui răspuns scurt.

Iniţial, durata scurtă a unui act de vorbire era caracteristică asertivităţii, din moment ce persoanele care manifestă un comportament nonasertiv au tendinţa de a oferi explicaţii lungi, de a-şi cere scuze, de a avansa minciuni şi de a-şi cere iertare. Oricum, datorită faptului că asertivitatea implică şi elaborare verbală precum şi exprimarea drepturilor, durata unui act asertiv poate fi mai mare decât a celorlalte răspunsuri, mai ales atunci când asertivitatea este conflictuală şi este direcţionată către o persoană de sex masculin (Rakos 1993: 298).

Asertivitatea este de asemenea caracterizată prin fluenţă (o trăsătură paralingvistică), printr-un ton moderat, corespunzător al vocii, mai înalt decât cel folosit într-o conversaţie obişnuită, printr-un nivel mediu al intonaţiei (nu este totuşi o caracteristică distinctivă), printr-un grad înalt de fermitate ce poate aduce o contribuţie mai mare chiar decât conţinutul propriu-zis. În general, asertivitatea de tip conflictual necesită abilităţi paralingvistice flexibile ce variază în funcţie de circumstanţele conflictului.[12]

Aptitudinile cognitive ale individului ocupă un loc important şi sunt relevante pentru actele asertive. Aceste aptitudini permit individului să facă discriminări cu un grad mare de precizie între diversele replici situaţionale, acordând importanţă punctelor de vedere variate, să confere un grad mai mare de amplitudine uzului standardelor personale, dar raţionale ale rezolvării de probleme şi să integreze mai multă informaţie, mărind în acelaşi timp gradul de toleranţă pentru conflict.

Persoanele ce manifestă un comportament asertiv emit aproximativ de două ori mai mult afirmaţii pozitive despre sine decât negative, pe când indivizii caracterizaţi printr-un comportament nonasertiv emit un număr aproximativ egal de afirmaţii autoreferenţiale pozitive şi negative.

Indivizii caracterizaţi printr-un comportament asertiv se aşteaptă ca asertivitatea de tip conflictual să aibă mai multe consecinţe pozitive pe termen scurt şi mai puţine consecinţe negative comparativ cu indivizii nonasertivi. Aceştia din urmă susţin în general mai multe idei iraţionale decât indivizii asertivi, care acceptă imperfecţiunea, dezacordul, nu se angajează în admiterea unor profeţii panicarde catastrofice, sunt activi şi manifestă

BDD-V3940 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

prețuire de sine, nu adoptă judecăți distorsionate şi au capacitatea de a înțelege un punct de vedere opus.

Indivizii care adoptă un comportament asertiv sunt mai convingători atunci când ştiu că actele lor vor fi recepționate de ceilalți fără a se simți împovărați de conținutul lor (Kochman 1983: 335).

Toate aceste trăsături ale comportamentului asertiv nu pot fi observate în mod direct în textele analizate, dar pot fi reperate la nivelul discursului global al celor doi participanți la polemică, mai ales având în vedere că cei doi sunt persoane publice, cunoscute auditoriului într-o foarte mare măsură.

Rolul componentei asertive devine din ce în ce mai important şi în polemicile de idei recente din presa românească, componenta agresivă fiind din ce în ce mai mult reprezentativă exclusiv pentru discursul polemic impus programatic şi, într-o mare măsură şi individual.

NOTE:

---

[1] Pascal, *Provinciales XI*, citat de Munteanu (1999: 122).
[2] etimologie propusă de Ara Kerestegian (1997: 11).
[3] pentru agresivitatea de tip nonverbal v. Irenäus Eibl-Eibesfeldt 1995.
[4] Distincție propusă de Eibl-Eibesfeldt (1995: 118-119). Nu este obligatoriu ca această distincție să fie bazată pe două tipuri ce se exclud: agresivitatea explorativă de tip verbal poate fi în acelaşi timp educativă (morală).
[5] termeni atribuiți de diverşi cercetători şi reproduşi de Muntigl şi Turnbull (1998: 225-226).
[6] mai ales din partea psihologilor.
[7] *How to Do Things with Words.*
[8] *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language.*
[9] reprodusă de Eemeren şi Grootendorst (1984: 35).
[10] opusul agresivității.
[11] "Asserting and confronting" în Hargie 1997, pag. 289-318.
[12] Rakos încearcă o sistematizare atât a componentelor paralingvistice cât şi a celor nonverbale.

Bibliografie:

AUSTIN, J.L., 1962 – *How to Do Things with Words,* Oxford: Clarendon Press;

BAVELAS, Janet Beavin, ROGERS, L. Edna, MILLAR, Frank. E., 1985 – "Interpersonal conflict", în DIJK 1985, IV, p.9-26;

BIDU-VRĂNCEANU, Angela, CĂLĂRAŞU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, MANCAŞ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 1997 – *Dicționar general de ştiințe. Ştiințe ale limbii*, Bucureşti: Editura Ştiințifică;

CRISTOIU, Ion, 1999 – (a) „Care război?", în *Cotidianul* (1 aprilie);

CRISTOIU, Ion, 1999 – (b) „De ce sunt românii de partea sârbilor?", în *Cotidianul* (15 aprilie);

CRISTOIU, Ion, 1999 – (c) „Un diktat acceptat într-o atmosferă de entuziasm!", în *Cotidianul* (21 aprilie);

CRISTOIU, Ion, 1999 – (d) „Un mutant: Gabriel Liiceanu", în *Cotidianul* (22 aprilie);

CRISTOIU, Ion, 1999 – (e) „România – o pădure pentru odihna lupilor care se năpustesc noaptea să sfâşie Belgradul", în *Cotidianul* (30 aprilie);

DEVITO, Joseph A., 1995 –*The interpersonal communication book,* 7th edition, New York: Harper Collins College Publishers;

DEVITO, Joseph A., 1995 – „Interpersonal conflict", în DEVITO 1995, pag 274-293;

DIJK, Teun A. van (ed.), 1985 – *Handbook of Discourse Analysis,I-IV,* London: Academic Press;

BDD-V3940 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)

EEMEREN, Frans H., GROOTENDORST, Rob, 1984 – *Speech Acts in Argumentative Discussions,* Dordrechts- Holland: Foris;
EIBL-EIBESFELDT, Irenäus, 1984/1995 – *Agresivitatea umană*, Bucureşti: Editura Trei;
GRIMSHAW, Allen D, (ed.), 1990 – *Conflict Talk,* Cambridge: University Press;
HARGIE, Owen D.W., 1997 – *The Handbook of Communication Skills, second edition,* London and New York: Routledge;
KERESTEGIAN, Ara, 1997 – *Eseu despre agresivitate,* Bucureşti: Editura Crater;
KIENPOINTNER, Manfred, 1997 – "Varieties of rudeness. Types and functions of impolite utterances", în *Functions of Language 4,2,* pag. 251-287;
KOCHMAN, Thomas, 1983 – "The boundary between play and non-play in black verbal dueling", în *Language in Society, 12,* pag. 329-337;
LEECH, Geoffrey, 1983 – *Principles of Pragmatics,* London- NY: Longman;
MUNTEANU, Cornel, 1999 – *Pamfletul ca discurs literar,* Bucureşti: Editura Minerva;
MUNTIGL, Peter, TURNBULL, William, 1998 – "Conversational structure and facework in arguing", în *Journal of pragmatics, 29*, pag. 225-256;
PĂUNESCU, Constantin, 1994 – *Agresivitatea şi condiția umană,* Bucureşti: Editura Tehnică;
POPESCU, Cristian Tudor (ed.), 2000 – *România abțibild,* Iaşi: Editura Polirom;
POPESCU, Cristian Tudor, – „Westul şi restul", în POPESCU 2000, pag. 69-72;
POPESCU, Cristian Tudor, – „Dulce ca mierea e glonțul NATO", în POPESCU 2000, pag. 73-75;
POPESCU, Cristian Tudor, – „Spre West, în genunchi", în POPESCU 2000, pag. 76-79;
POPESCU, Cristian Tudor, – „Logica imperială", în POPESCU 2000, pag. 80-82;
POPESCU, Cristian Tudor, – „Trocul sângelui", în POPESCU 2000, pag, 83-85;
RAKOS, Richard F., 1993 – "Asserting and confronting", în HARGIE 1997, pag. 289-318;
SEARLE, J.R., 1969 – *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language,* Cambridge: University Press;
TATSUKI, Donna Hurst, 2000 – "If my complaints could passions move: an interlanguage study of aggression", în *Journal of Pragmatics, 32,* pag. 1003-1017;

THE ROLE OF THE ASSERTIVE COMPONENT IN CURRENT POLEMIC DISCOURSE

Abstract

Based on recent Romanian newspaper articles, this paper tries to establish the role of the main parameters in the polemic discourse: aggression, argumentation and assertiveness. In recent press the general tendency is to focus on the argument of ideas instead of on the lampoon. Thus the assertive component replaces the aggressive one. The assertive behaviour is to be noticed not only at the textual level, but also as a general and distinctive feature of personality. However the analysed corpus offered relevant information on the account of the assertive component in current polemic discourse.

BDD-V3940 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:06 UTC)